

1956 és előzményei

írta Radics Géza

megjelent a Magyarságtudományi Intézet honlapján

Minden forradalomnak és szabadságharcnak előzményei és alapos okai vannak. Az emberek ugyanis nem ok nélkül kockáztatják életüket, személyi szabadságukat és vagyonukat. Az 1956-os magyar forradalmat és szabadságharcot is csak akkor lehet teljességében megérteni, ha az előzményeit is ismerjük, amelyek kitörésének okozói voltak.

A II. Világháború befejezése nemcsak egy újabb vesztes háborút jelentett a magyarság részére, hanem egy újabb teljes kiszolgáltatottságot, a legkegyetlenebb zsarnokság kezdetét is. A szovjet szuronyokra támaszkodva a magyarországi kommunisták az 1947-es választásokon sok csalással megkaparintották a hatalmat, és kezükbe vették az ország irányítását. A legkegyetlenebb eszközökkel számoltak le nemcsak ellenségeikkel, hanem ellenfeleikkel is. Ezreket végeztek ki vagy vertek agyon, tízezreket küldtek a börtönökbe és kényszermunkatáborokba, csak azért, mert magyarok voltak. Szovjet parancsra eszelős iparosításba és fegyverkezésbe kezdtek, amely megvalósítása érdekében kiszipolyozták mind a munkásréteget, mind a parasztságot, amelyet termelészövetkezetekbe kényszerítettek. Gyökerestől fordították fel a társadalmi rendet, és az ifjúságot a szovjet érdekeknek megfelelően nevelték.

A nép széles rétegei körében azonban egyre fokozódott az elkeseredettség, sőt az ellenállás is. 1952-re, mikorra a magyar parasztságot az újabb és újabb könyörtelen beszolgáltatásokkal kifosztottak mindenéből, felsepertették a padlásokat olyannyira, hogy még vetőmagot se hagytak. A kilátástalanságba és reménytelenségbe üzött parasztság akarva, nem akarva, a könyörtelen megtorlások ellenére is ellenállt, vagy nagyon egyszerűen már nem volt mit beszolgáltatnia, nem tudta teljesíteni az újabb követelményeket.

Országszerte az ÁVH (Államvédelmi Hatóság, melynek politikai szárnya a hírhedt Államvédelmi Osztály, vagyis az ÁVO) parancsnoksága alatt működtetett kényszermunkatáborokat először a Horthy-rendszerben társadalmi vezető vagy rendfenntartó szerepet betöltő emberekkel töltötték meg, valamint a vagyoni alapon ellenségnek, „osztályidegennek” nyilvánítottakkal. Amikor ezekből kifogytak, akkor sorra kerültek ama általuk földhözjuttatott kisbirtokosok, napszámosok vagy béresek, akik ragaszkodtak a földhöz, és nem akartak belépni a termelészövetkezetekbe. Nem kegyelmeztek a Szovjetunióból hazatérő hadifoglyok egy részének (csendőrök, rendőrök és hadbírók) sem, mert „hazatérésük” után a legkegyetlenebb ÁVH-sok parancsnoksága alatti táborokba küldték őket. Herendi Ödön, a szovjet hadifogságból hazatért, és a kazincbarcikai táborba hurcolt kiszolgáltatott magyar így jellemzi a táborban uralkodó helyzetet:

„Hangsúlyoznom kell, hogy a szovjet és az ÁVH-s fogság mérlege a szovjet javára billen. Ott csak fogva tartottak – igaz, mostoha körülmények között –, de nem volt tancél a megalázás. Az ÁVH-nál pedig éppen ez volt a fő szempont. Szovjet fogságból levelezhattünk, szovjet és magyar újságokat kaphattunk, az ÁVH-nál abszolút hírzárlat volt, nem is beszélve a fenyítésekről.”^[1]

Meg kell jegyezni ugyan, hogy a Szovjetunióban, mint hadifoglyoknak a nemzetközi szerződések némi védelmet biztosítottak, míg a barcikai táborban a „tábor operatív tisztje” volt az élet és halál ura, aki a következőkkel vigasztalta a kiszolgáltatottakat:

„Először tönkre-tesszük magukat fizikailag, azután majd lelkileg, végül felakasztjuk magukat. Mi ebben az országban azt csinálunk, amit akarunk!”^[2]

A kazincbarcikai tábor 1951. október 6-tól 1953. szeptember 16-ig működött. A táborok feloszlása után „szabadlábba helyezettek” „legveszélyesebbjei” ki lettek tiltva a nagyvárosokból, és csak nagyon nehezen kaptak munkát – rendszerint nem képzettségükhöz méltót –, valamint sokan közülük rendőri megfigyelés alatt állt egészen 1989-ig.

Hogy milyen könyörtelen éveket élt át a magyarság az úgy-nevezett Rákosi-időkben – aki még a szovjet által előírtakat is igyekezett túlteljesíteni, azt a szovjet titkosrendőrség – KGB – vezetőjének, Lavrentii P. Beria-nak 1953. június 13-án Rákosinak Moszkvában felrótt adataiból is felmérhetjük:

„Elfogadható az, hogy Magyarországon – mely országnak 9 500 000 lakosa van – a hatóságok 1 500 000 ember ellen emeltek vád? 1 150 000 embert büntettek meg két és fél év alatt.” E számok mutatják, hogy a belügy, az igazságszolgáltatás szervei és az ÁVH nagyon rosszul működik, ...^[3]

Nikolai A. Bulganyin, a szovjet hadügyminiszter pedig a honvédségnél történt visszaélésekkel hozakodott elő:

„1952-ben és 1953 első negyedében 460 tiszt és táborszernagy lett leszereltetve politikai okok miatt. A honvédség nem 1952-ben lett felállítva. Miért kellett leszereltetni ennyi embert politikai okok miatt? ... Becsületes emberekből hazaárulók lettek. 1952-ben 370 katonaszökevény volt. 177 000 büntetett volt egy és negyed év alatt.”^[4]

Nos, mindez nagyon figyelemreméltó, ha tudjuk, hogy Rákosi lényegében eme szovjet vezetők utasítására tette, amit tett. Igaz, hogy ezt a moszkvai elvtársak be is ismerték, csakhogy Rákosi mégis felelős az elkövetett visszaélésekért, mert mindenkor igyekezett túlteljesíteni az utasításokat vagy elvárásokat. Sztálin halála – 1953. március 5. – után ugyanis a szovjet vezetőket hatalmába kerítette a „elkiismeret-furdalás.” A nagy megbánás évei következtek, amikor az önbírálat és a hibák beismerése volt napirenden. Ez még akkor is jelentős változás, ha itt elsősorban a meghurcolt és elítélt kommunistákról volt szó. A főszereplők személyes ismerete nélkül nagyon nehéz lenne kideríteni, hogy valójában mi játszódott le koponyájukban. Egy biztos, hogy a sztálinista idők könyörtelen zsarnokság némileg felengedett, és a kiszolgáltatottak valamelyest könnyebben lélegeztek. A leginkább az tűnik csodálatosnak, szinte hihetetlennek, hogy ezen enyhülés legmarkánsabb megtestesítője ama Beria, aki ebben az időben vezetője volt ama KGB-nek, amely a tömeggyilkos „nagy vezír”, Sztálin hatalmának legfőbb biztosítója volt. Nézzük tehát, mi is történt eme sorsformáló „megbeszélésen”, „kihallgatáson”, vagy inkább utasítás kiosztáson, mert hát a magyarországi elvtársak, inkább csak hallgathattak és vezekelhettek, amint ez a Kremlben bevezetett gyakorlat volt. Annyiban azonban különbözött minden addiginál, mert a „neheztelés” ellenére Rákosi és társainak nem kellett aggódniauk a személyi biztonságukért.

Eme nevezetes kihallgatásra 1953. június 13. és 16.-án került sor a Kremlben. Szovjet részről 13.-án Malenkov, Beria, Molotov, Bulganyin, Mikojan és Hruscsov vett részt, míg 16.-án Kiselev-vel és Boiko-val bővült a társaság. A magyar oldalról pedig Rákosi, Gerő, Hegedűs, Hidas, Földvári Rudolf, Szalai Béla, Dobi István és Nagy Imre voltak jelen.^[5]

A jegyzőkönyv tanúsága szerint a hangadó Beria volt. A többiek a szovjet oldalon inkább csak a „bólogató János” szerepét töltötték be, vagyis nem elleneztek, hanem fenntartás nélkül elfogadták, sőt támogatták a KGB főnöke által kijelölt út követését. Ez azért nagyon fontos, mert tíz nappal később, június 26.-án Beriat letartóztatták, majd „kémkedésért” elítélték (A vád szerint az angoloknak kémkedett.), és decemberben kivégezték.

Beria irányváltására talán csak azok tudnának kielégítő választ adni, akik személyesen ismerték. A rendelkezésre álló, a Szovjetunió szétesése után nyilvánosságra hozott titkos iratokból az tűnik ki, hogy Beria felismerte a szovjet gazdasági rendszer teljes csődjét, amelyet csak akkor lehet rendbe hozni, ha a polgároknak megadatik egy bizonyos fokú önkibontakozási lehetőség is, amihez elengedhetetlen az oktalán politikai vádak felszámolása, legalább saját embereikkel szemben. Az életszínvonal emeléséhez pedig elengedhetetlen a könnyűipar fejlesztése, amelyet viszont csak akkor tudnak megvalósítani, ha lelassítják az eszelős fegyverkezést. Ehhez pedig rendezni kell a Kelet-Nyugat viszonyát. Beria Nagy Imrét szemelte ki tervének magyarországi megvalósításához, melynek lényege a magyar gazdaságot tönkretévő nehézipar fejlesztésének lelassítása, vagy ésszerű keretek közé szorítása. Értelmetlen ugyanis olyan iparágat fejleszteni a könnyűipar és az életszínvonal kárára, amelyhez Magyarországnak nincs meg a nyersanyaga. A parasztságnak is meg kell adni a lehetőséget a magángazdálkodásra, és fel kell számolni az erőszakos szövetkezéssel terelést, sőt aki ki akar lépni, az megteheti. Nagy Imrét kinevezték miniszterelnöknek, de Rákosit megtartották a kommunista párt első titkárának.

A magyar haderő túlméretezettségére Georgii Malenkov tért ki: „600 000 ember van a hadseregben (beleértve a tartalékosokat is – jegyzi meg Rákosi). Ti messze túltettetek a Szovjetunió kívánságán.” – mondta Malenkov.^[6]

„A hadsereg fejlesztése Sztálin elvtárral lett megbeszélve. Sztálin elvtárs rossz utasítást adott.” – mondta Beria.^[7]

„Sztálin elvtárs rossz utasítást adott?” Elképzelhető volt ilyen kijelentés néhány hónappal korábban? Ami a magyar hadsereg felkészültségét és alkalmasságát, helyesebben alkalmatlanságát

illeti, arra Beriának volt egy nagyon érdekes megjegyzése: „*A Vörös Hadsereg még Magyarországon van, de nem lesz ott örökre.*”^[8] Amiből az értődik ki, hogy jövőben nem a méretére kell a hangsúlyt fektetni, hanem a minőségére.

Miután a magyarországi küldöttség hazatért, Nagy Imre hozzálátott a munkához. 1953. július 4-én az országgyűlés elé terjesztette az „Új Kurzust” Beria utasításai alapján. Meghirdette a könnyűipar felélesztését, a parasztság jogát a magángazdálkodáshoz, melyek kulcsai az életszínvonal emelésének, valamint a kényszermunkatáborok felszámolását, és a részleges amnesztiát, ami elsősorban a meghurcolt és elítélt kommunistákra vonatkozott. A terv azonban nem mindenkinek tetszett, mert akik a nehéziparban dolgoztak, főleg vezetők, munkájuk veszélyeztettségét látták. Volt azonban a tervnek egy másik hátulütője is. Kiagyalója és utasítója, Beria hatalomban hagyta Rákosit, aki sztálinista elvtársaival ott gáncoskodott, ahol csak tudott, s miután Beriát a szovjet elvtársak június 26-án letartóztatták, ezt még nagyobb biztonságban tehetette. Beria gazdasági elképzeléseinek azonban Malenkov is támogatója volt, így a Kremlből nem akadályozták Nagyot. Nagy közgazdász volt, Rákosi pedig nem volt több a véreskezű pártakarnoknál.

Nagy és Rákosi közötti viszony egyre inkább kiéleződött, ezért Rákosi azt javasolta, hogy az ügyet beszéljék meg Moszkvában, ezt Nagy ellenezte, de aztán vonakodva beleegyezett. 1954. május 5-én tehát megérkeztek Moszkvába egy kis koponyatágításra. A Kreml urai megmosták mind Nagy, mind Rákosi fejét, de továbbra is Nagyot támogatták. A helyzet azonban nem javult, s mert az „új kurzus” sem hozott elvárt eredményeket – legalábbis a moszkvai elvtársak szerint –, így a magyarországi vezetőket 1955. január 8-ra a Kremlbe rendelték. Ez alkalommal a fejtágítón már Nagy lett a főbűnös, s mert nem volt hajlandó önbírálatot gyakorolni, és nem volt hajlandó beismerni hibáit sem, sőt lemondással fenyegetett – ami hallatlan volt a bolsevik gyakorlatban, merénylet a rendszer ellen – ezért a mindenható párt legveszélyesebb ellenségévé léptették elő. Malenkov is Nagy ellen fordul: „*Rothadt mozgalom lapul Nagy elvtárs mögött.*” – mondja.^[9] Április végére kiszorították minden tisztségéből, sőt a pártból is kizárták. Rákosi és ötös fogata (Rákosi, Gerő, Hegedűs, Farkas és Révai) ismét a teljhatalmú úr lett. Megkezdődtek a visszarendeződések úgy az ipar, mind a mezőgazdaság területén. A pártfegyelem azonban fellazult. Nagy gazdaságpolitikájának számos támogatója volt a párton, sőt a Központi Bizottságon belül is akadt egy-kettő. A sztálini módszer alkalmazására azonban Rákosi nem kapott engedélyt Moszkvából. Nem, mert Moszkva ebben az időben már olajfaágot lengetett Tito orra előtt, és a Nyugattal való viszony is jó vágányon haladt.

Ahhoz, hogy a magyarországi események érthetőbbek legyenek, szükséges a moszkvai fejlemények áttekintése is. A nagy vezír, Sztálin halála után a szovjet felső vezetőinek egyik legnagyobb aggodalma és igyekezete volt, hogy közülük egyik se kaparinthassa meg a korlátlan hatalmat. Sztálin vasökle ugyanis, számos magas rangú kommunista vezetőt ütött ki, és küldött „boldogabb legelőkre.” Nem volt sem jó, sem biztonságos a „nagy tanítómester” közelébe, vagy kegyeibe kerülni. A vakfegyelem járta mindenek felett abban az időben, és esetenként példát kellett mutatni.

E dolgozat végén felsorolt forrásmunkák közül kettőt kell kiemelni, melyekre e munka legfontosabb mondanivalója támaszkodik. A Szovjetunió felbomlása után, az 1990-es évek első felében – s talán utána is – számos titkos iratot hoztak nyilvánosságra. Ezek egy része 2002-ben a Central European University Press kiadásában Csaba Békés, Malcolm Byrne és János M. Rainer szerkesztésében jelent meg **The 1956 Hungarian Revolution: History in Documents** címmel.

A másik Charles E. Bohlen **Witness to History: 1929-1969** című könyve, mely 1973-ban jelent meg. Bohlen úr 1953. április elején érkezett Moszkvába, és vette át az USA nagyköveti tisztségét. Bohlen tehát abban az időben képviselte Amerikát, amely magyar vonatkozásban az egyik legmeghatározóbb kor volt. Személyesen ismerte ama szovjet vezetőket, akik kulcsszerepet játszottak mind a világ hatalmi politikájában, mind a Szovjetunió és csatlósai viszonyában. Az esetenkénti jellemzés a szovjet vezetőkről és vezetésről az ő észrevételeire és lejegyzéseire támaszkodik. Mint fiatal diplomata 1934-ben segédkezett a moszkvai amerikai követség felállításában is, miután Franklin D. Roosevelt elismerte a Szovjetuniót.

Az előzőekben szó esett Beriáról, akit annak ellenére, hogy ő volt a KGB vezetője, tehát az ő kezében volt a hatalom, mégis 1953. június 26-án letartóztatták, aztán koholt vádak alapján – Anglia részére kémkedett volna –, még azon év decemberében ki is végezték. Tudni kell, hogy minden diplomata hivatalos „kémszolgálatot” is teljesít, hiszen az a feladata, hogy kormányának rendszeres jelentést küldjön minden észrevételéről, tapasztalatáról. Ebből a szempontból a zárt és szigorúan titoktartó kommunista országokban szolgálatot teljesítők nagy hátrányban voltak a szabadabb nyugati társadalmakban szolgáló kommunista diplomatákkal szemben. A Szovjetunióban a nyugati diplomata egyszerűen nem, vagy csak nagyon nehezen tudott személyes kapcsolatot teremteni a lakossággal – akiktől értesüléseket szerezhetett volna –, mert azok örökös rettegésben éltek, és egy ilyen

kapcsolatfelvétel szabadságukba, vagy akár életükbe is kerülhetett volna. A nyugati diplomataik rá voltak utalva tehát az újságok sorok közötti olvasására, elemzésére, és egymásra. Ki mit hallott? Mert hol az egyik, hol a másik magas rangú kommunista vezető is el-elkottyantott esetenként valami jelentőset. Ez történt Beria esetében is.

Bohlen úgy véli, hogy Beria megkezdte eltávolítani a titkosrendőrségből ama kétes elemeket, melyek a sztálinista időkből maradtak rá, és a maga megbízható embereit tette helyükbe. Ez a többieknek nem tetszett, esetleg félelmet is okozott körükben, s még mielőtt Beria meg tudta volna szilárdítani hatalmát, letartóztatták.^[10] Ez persze ésszerű következtetés, de nem lehetetlen, hogy más egyéb is közrejátszott. Sztálin halála után ugyanis az ő kezébe összpontosult a valós hatalom. Ha akarta volna, a többieket gond nélkül uralma alatt tudta volna tartani. Saját embereire talán azért volt szükség, mert minden vezető egy-egy feladat elvégzésére olyan egyént akar állítani, akiben megbízik, és alkalmasnak tart. Beria ugyanis ama bizonyos június 13-i és 16-i eligazításon arról is beszélt, hogy olyan embereket kell jelölni a feladatok elvégzésére, akik arra alkalmasak, és azokhoz szabad kezet kell adni nekik.

Beria eltávolítása után Malenkov lett a miniszterelnök, majd 1953. szeptember 13-án Nikita Hruscsovot választották meg a Szovjet Kommunista Párt első titkárának. Malenkov Beriához hasonlóan látta a gazdasági tennivalókat, melyet Hruscsov és a többiek is elfogadtak, és közös megegyezés, döntések alapján kormányoztak. Bohlen ezt „*collective dictatorship*”-nek nevezi. Ha az előző bekezdésben írtak megállják a helyüket, akkor valószínűleg Beria is így gondolta.

Nos, eme közös vezetőség új alapokra kívánta helyezni a Szovjetunió és a csatlós-országok viszonyát, valamint a Nyugattal is a megegyezés lehetőségét kereste. E képletbe Jugoszlávia is beletartozott. Amint tudjuk Josip Broz *Tito* a maga útját kívánta járni, és 1948-ban függetlenítette magát Sztálin „atyáskodásától”. Támogatásért a Nyugathoz fordult, így lett a kommunista zsarnok „*Amerika láncos kutyája*”, amelynek egyik főkolomposa Rákosi volt. Belügyminiszterét, *Rajk* Lászlót 1949-ben koholt vádak alapján kémkedéssel vádolták meg, és még abban az évben ki is végezték. A vád előkészítésében Rákosi személyesen is részt vett. Nagyon kellemetlenül érintette tehát a szovjet vezetőség Jugoszlávia irányában tanúsított békülékenysége. *Tito* pedig nem felejtett és nem volt hajlandó megbocsátani sem, ami nagyon megnehezített Rákosi helyzetét, akinek vezekelnie kellett. A helyzet valamelyest enyhült, miután Rákosi beleegyezett 85 millió dollár kárpótlás fizetésébe^[11] Jugoszlávia részére.

A Szovjetunió és a Nyugat viszonya is fokozatosan enyhült, bár nem volt zökkenőmentes, enyhén szólva. Esetenként e folyamatot a Nyugat egyik-másik határozata is megnehezítette. Ilyen volt például 1954 késő őszen, amikor Amerika elhatározta Nyugat-Németország felfegyverzését. Hruscsov szeptemberben még a kereskedelmi áruk hatásos termelésének híve volt, „*de decemberre, miután Nyugat-Németország felfegyverzése közzé lett téve, megváltoztatta véleményét, és a nehéziparra fektette a hangsúlyt.*”^[12] – írja Bohlen. Moszkva tehát a Nyugat eme lépésére azzal válaszolt, hogy felfokozta fegyverkezését. Ismét a nehéziparra fektetett a főhangsúlyt. Ez okozhatta Nagy Imre kiebrudalását 1955 januárjában és az „új kurzus” felszámolását, valamint Malenkov lefokozását – miniszterelnök helyettes lett, aki Bohlen szerint a legértelmesebb vezető volt – és Hruscsov előretörését. Amerika e lépését már csak azért is nehéz megérteni, mert ebben az időben a szovjet csapatok Ausztriából való kivonásának tárgyalása jó úton haladott. Elképzelhető, hogy a fegyvergyárosok a katonaság leépítésében nem sok üzletet láttak? 1955. május 9-én Nyugat-Németországot bevették a NATO-ba, melyre a szovjet válasz a Varsói Szerződés volt öt nappal később, május 14-én. Mindennek ellenére megszületett az egyezmény a szovjet csapatok Ausztriából való kivonásáról – amelyet 1955 decemberére be is fejeztek –, valamint 9626 német hadifogoly hazabocsátásáról. A magyar hadifoglyok is ekkor szabadultak.

Nagy lépésekben így érkeztünk el 1956 sorsformáló eseményekben gazdag évéhez. Február 14-25-ke között tartotta a Szovjet Kommunista Párt a XX. Kongresszusát, amelyre csak a párt kiváltságos tagjai és a csatlós-országok vezetői kaptak meghívást. A kongresszus végén a lényegről, a legfőbb eseményről nem nyilatkozott senki. A magyarországi elvtársak is a legnagyobb csendben tértek haza. Volt okuk az aggodalomra. De, amint Bohlen írta könyvében hol az egyik, hol a másik magas rangú szovjetből kibuggyant egy-egy kurta megjegyzés, melyek némi betekintést adtak a történetekről. *Anastas I. Mikojan* mindjárt a Kongresszus elején Sztálin bűneit és a személye köré fonódó dicshimnuszokat kezdte boncolgatni, amelyre aztán Hruscsov tett rá egy hatalmas lapáttal a Kongresszus vége felé. Ő már a sztálinizmus felszámolását célozta meg, amely nagyon élesen hasított a magyarországi pártvezérek elvtársi öntudatába. Hruscsov beszélt a sztálinizmus bűneiről, az 1937-es vérengzésekről, amikor a kommunista párton belüli „tisztogató” kb. 750 000 elvtárs életét oltotta ki,^[13] amiért mindnyájuknak bocsánatot kell kérni, mert ők maguk is a büntettnek részesei voltak, hangoztatta a párt első titkára. (Hruscsov beszédét 30 évvel később hozták nyilvánosságra.) Igaz, hogy

Hruscsov nagyon megfélekedezett az 1932 és 1933-ban éhhalállal elpusztított hatmillió ukránról, és mintegy hárommillióról a Don-vidékéről, de a beszéd és irányzat ebben a formájában is nagy változást jelentett, főleg azért, mert ekkor hirdették meg a „*békés együttélés*” politikáját a tőkés és szocialista tábor között.

Magyarországon Nagy Imre és az „új kurzus” hívei ismét erőre kaptak. A kommunista párton belül a bomlási folyamat felgyorsult. Nem lehetett az ellenfeleket, a kissé másképpen gondolkodókat elsüllyeszteni, sőt még az esetleges kiközösítésük is gondot okozott. Az **Irodalmi Újságban** pedig egyre bátrabban szólaltak meg a Nagy-párti, vagy másképp gondolkodó kommunista írók, akik célja nem a rendszer megváltoztatása volt, hanem azt emberibb arcra kívánták pofozni. Ilyen irányzattal indul a **Petőfi Kör** is, amely a betiltott MEFESZ (Egyetemista és Főiskolai Egyesületek Szövetsége) volt vezetőivel, március 17-én tartotta első fontos gyűlését. A június 27-i gyűlésükön mintegy 5000-6000 ember vett részt, és egyre keményebb hangon bírálták a kommunista párt sztálinista szárnyát. A hallgatóság részéről felvetődött Trianon és a Magyarországot megszálló szovjet csapatok és a nyugati határzár lebontásának kérdése is.^[14] Rajk felesége, Júlia elmondta, hogy nemcsak férjétől fosztották meg, hanem csecsemő gyermekétől is elválasztották.^[15] Június 30-án a **Magyar Munkás Párt Központ Bizottsága** elítélte a Petőfi Kör (kommunista) pártellenes magatartását és felfüggesztette. A lavina azonban megindult, és egyre nagyobb erővel sodorta el az útjába esőket. Július 18-án „*egészségi állapotára*” hivatkozva „*lemondott*” Rákosi. Valójában a Kreml váltotta le a Magyarországon tartózkodó Mikoján vezényletével. A párt első titkára *Gerő* Ernő lett, míg *Hegedűs* András maradt a miniszterelnöki tisztnben. Ez csak újabb olaj volt a tűzre. Az Ausztriából kivont szovjet csapatok kapcsán többen és többen hangoztatták a magyarországi kivonulásuk szükségességét is. A tavasz folyamán, a jugoszláv-magyar határon felszedték a határzárakat. Sor került az osztrák-magyar határzár lebontására is, melyet szeptember 19-én fejeztek be. Az ország, vagy legalábbis a nagy városok olyanok voltak, mint egy felbolydult méhkas. Szinte minden nap történt valami. Valami felemelő. Tele voltunk ujjongással, várakozással!

Szeptember elsején az **Elnöki Bizottság** felmentett 50 korábban elítélt szociáldemokratát. Szeptember 17-én az **Írószövetség** Nagy Imre támogatása mellett t-ngetett. Ugyanezen a napon két és félhónapos szünet után a Petőfi Kör ismét megkezdte a társadalmi vitákat. Október 4-én magas rangú ÁVH-s tiszteket tartóztattak le.^[16] Október 6-án Rajk Lászlót újra temették. A temetésen 200 000 ember vett részt. A **Szabad Nép** az első oldalon közölt cikket „**Soha többet**” címmel. Persze ez a „soha többet” csupán annyit jelentett, hogy soha többet ne forduljon elő egy kommunista koholt vádak alapján történt elítélése. Október 12-én letartóztatták *Farkas* Mihályt, aki hosszú idő óta a párt felső körébe tartozott. Október 13-án Nagy Imrét visszavették a pártba. Mintegy 1600 szegedi egyetemista október 16-án életre keltette a korábban betiltott **Egyetemista és Főiskolai Egyesületek Szövetségét** a DISZ-től és a párttól függetlenül. Ezt már nem a „reform-kommunisták” hozták létre. Október 19-én riadóztatták és készütségbe helyezték a Magyarországot megszálló szovjet csapatokat. Szintén 19-én a szegedi MEFESZ küldötteket indított az ország egyetemeire és főiskoláira, azzal felhívással, hogy hozzák létre a szervezeteiket, és fogalmazzák meg követeléseiket. Október 22-én a diákszervezkedés felgyorsult az egész országban, és küldötteiket a budapesti **Műszaki Egyetemre** irányították, ahol megfogalmazták a híres 16 pont első változatát. 23-án a **Szabad Nép** az első oldalon közölte és támogatta az ifjúság megmozdulását „**Az új tavaszi díszszemle**” címmel.

Október 23-án de. 11 órakor Debrecenben tüntetnek. Du. 12:53 perckor a Kossuth Rádió közvetíti, hogy a belügyminiszter minden tüntetést betiltott. 14:23 perckor a tilalmat visszavonják. Ekkor a felső vezetés már nem tudja, hogy mihez nyúljon, mit kellene tenni, az irányítás már kicsúszott a kezükből. Budapesten a tüntetők 15:00 óra tájban a Petőfi szobortól a Bem szoborhoz mennek, ahol kinyilvánítják elismerésüket a lengyel nép mozgalma iránt. 17:00 óra tájban pedig a Kossuth téren 200 000 ember gyűlik össze, de ekkor már a Rádiónál, a Bródy Sándor utcában is gyülekezik a nép, munkások és értelmiségiek egyaránt. A diákok a 16 pont beolvasását követelik. A hatalom megerősíti az őrséget. 18:00 óra tájban Debrecenben eldördülnek az ÁVH fegyverei, melynek három halottja lett. *Gerő* a szovjet csapatok segítségét kéri. 21:00 órakor a Parlament erkélyéről Nagy Imre beszédet mond a tüntetőknek, de mert az „*elvtársak*” megszólítást használta, ami nagy visszatetszést kelt az egybegyűltek körében. Az ígéretek is süket fülekre találnak, mert ekkor a magyarság már Moszkvába kívánja a pártvezetőket, Naggyal és a szovjet csapatokkal együtt. A tüntetők 21:30 óra táján ledöntik a zsarnokság legmarkánsabb jelképét, a Sztálin szobrot. Az itt felsoroltak csak szemléltető mozaikjai a 23-án délután törtéteknek és nem a teljes kép. A Rádiónál 20:30 perc táján dördülnek el az ÁVH első lövései, ami elszabadítja a poklot. A forradalmárok fegyvereket szereznek a Lámpagyárból és a katonaságtól, akik melléjük állnak. A forradalmárok 24-én a hajnali órákig ostromolják a Rádió épületét, majd behatolnak. A legtöbben úgy tudják, hogy ezzel minden befejeződött a Rádiónál. Itt el kell mondanom személyes élményemet.

Október 24-én reggel, mikor felébredtem és munkába készültem, lövöldözést hallottam. Nem tudtam, hogy mi történik. Kimentem az utcára – Budapest-Kőbánya –, ami szokatlanul tele volt emberekkel. Kérdeztem, hogy mi történik? Mondták, hogy kitört a forradalom és senki se megy dolgozni. Leálltak a fővárosi közlekedési járművek is. Kimentem a Zalka Máté térre, ahol egy teherautó állt, és a vezetőtől tudtam meg, hogy embereket fuvaroz a belvárosba. A raklapon vért és agyvelőt láttam. Ez egy pillanatra meghökkenett, de felszálltam a teherautóra. Ha forradalom van, akkor emberek halnak meg – futott át agyamon. A teherautó a Kálvin tér közelében állt meg, ahol lerakott. Nem emlékszem, hogy hányan voltunk, és a többiek merre mentek. Fegyverek ropogását hallottam, és elindultam annak irányába. A templom közelében egy halott magyar katona feküdt, mellette a géppisztoly – felvettem. A Nemzeti Múzeum mögött van a Rádió épülete, amely mellett abban az időben még egy üres telek volt. E telek tele volt polgári és katona halottakkal. Visszaemlékezésem és becslésem szerint 100-nál több lehetett a számuk. A fegyverropogás az épület másik oldaláról jött, és én, mint egy nagy balek, mintha semmi se történe, a nyílt teleken a halottakon átlépkedve, kezemben a géppisztollyal közelítettem meg az Rádió épületét. Úgy lelőhettek volna, mint a nyulat. De szerencsém volt, mert az utolsó hat ÁVH-s éppen akkor adta meg magát, amikor a veszélyes oldalra értem. Ez délelőtt tíz óra tájban lehetett. Két tiszt volt és négy fiatal kékávós. A tisztek 35-40 év körüliek lehettek. Volt, aki mindjárt ki akarta végezni őket, de a legtöbben úgy vélték, hogy az ítélethozatal a bíróság dolga. Ebben az esetben ismét a magyarság igazi lelkiállaga győzött. Elvitték őket, nem tudom mi történt velük. Azt se tudom, hogy ezen ÁVO-sok az éjszakai ostrom alatt elbújtak valahol az épületben, vagy hajnalban jöttek vissza.

A szovjet vezetőség a Székesfehérváron állomásozó szovjet páncélosokat vezényelte Budapestre, amelyek szintén 24-én a hajnali órákban érkeztek meg. A forradalmárok eddig az ÁVH ellen harcoltak, de miután az idegen nép katonái is felvették a harcot, a magyar felkelők szabadságharcosok lettek. A szovjet vezetők rosszul mérték fel a helyzetet. Úgy gondolták, hogy a magyarokat, mint a németeket 53-ban néhány tankkal meg lehet hátráltatni. Sőt a lengyel felkelést is el tudták fojtani. Nem számoltak a magyarság általános elkeseredettségével, a halált megvető bátorságával, és nem utolsó sorban **leleményességével**. Nem voltak tisztában a magyarság lelkiállagával sem, és el tudták hitetni magukkal, hogy a hazugságra épített zsarnokságot is meg lehet szeretetni. A kommunista vezetők nem akarták tudni az uralt népek őszinte véleményét, ezért az alattvalóknak nem volt szabad valós jelentéseket továbbítani, hanem a kiszolgáltatott nép mély szeretetéről kellett ágálni. Aki nem szerette őket az nem volt nép, csak fasiszta. Ezt olyan szintre fokozták, hogy a végén talán már el is hitték. Nem számoltak azzal se, hogy a Magyarországon állomásozó szovjet megszálló katonák és a magyarság között évek során kialakult a jó viszony. Nem voltak hajlandók harcolni, csak a politikai tisztek pisztolyai a hátukban készítették őket a legtöbbször vak lövöldözésre.^[17] Ezért kellett újakat hozni, akiket a magyarság emberszeretete és jóindulata még nem fertőzött meg.

1956. október 24-én talán nincs Magyarországnak egyetlen nagyobb városa, ahol ne tüntetnének, ahol ne nyilvánítanak ki szabadságvágyukat. Egy emberként állt talpra a magyar nemzet! Elege volt a zsarnokságból! Egy kis csoport véreskező gyilkos uralkodásából! Folyik a vér! A magyar vér! Talán mindenegyus alkalommal, ahol tűzharc alakult ki az ÁVH, vagy rendőrök, esetleg magyar katonaruhába bújt ÁVH-sok és szovjet katonák adták le az első lövéseket a békés tüntetőkre. Ez történt 24-én a Roosevelt téren a Belügyminiszeri Épület közelében. Székesfehérváron a Városháznál tüntetőkre a szovjet csapatok lőttek, melynek hat halálos áldozata lett. 25-én az Országházat védő szovjet és magyar katonák tüntetőkre: 60-80 halott. Kecskeméten hárman haltak meg ezen a napon. 26-án, Mosonmagyaróváron a határőrség nyitott tüzet a tüntetőkre: 52 halott. Esztergomban a katonaság lőtt a tömegbe: 15 halott. Zalaegerszegen a rendőrök és kommunisták, Nagykanizsán a Pártházból lőtték a tüntetőket, Miskolcon ismét az ÁVH nyitott tüzet. Mindenütt magyarok vesztették az életüket. 30-án a Köztársaság téren robban ki a tűzharc, de itt is az épületből lőnek először. Az ÁVH-sok nem kegyelmeznek a fehér köpenyes mentősöknek se. Mindkét oldalon sok a halott. A felbőszült forradalmárok több ÁVH-st agyonvernek.

A szabadságharcosok legfontosabb gócpontjai a Baross téren, a Corvin közben, a Tompa utcában, a Thököly út és a Dózsa Gy. út kereszteződésénél, a Széna téren, a Móricz Zs. körtéren és Csepelen alakultak ki. A legszervezettebbek talán a Corvin köziek voltak, ahol a Pongrátz testvérek is harcoltak. Gergely bizonyult a legjobb szervezőnek, ezért a Corvin köz szabadságharcosai október harmincadikán őt választották meg főparancsnoknak. Ő gondolt az őrség és a felderítők megszervezésére, a konyha és a szállás felállítására. *Pongrátz Gergely* a Corvin közben történeteket **Corvin köz 1956** című könyvében írta meg.

A szabadságharcosok leghatásosabb fegyvere a páncélosok ellen a Molotov-koktél, vagyis a benzines palack volt, de a Corvin köziek nagyon hatásosan használták a páncéltörő ágyút is, s mert csak repeszgránátjaik voltak, ezért a páncélcocsik hernyótalpakra irányoztak. A megrongált hernyótalp

aztán 70-80 méter után elszakadt, és a harcokcsi leállt. 26-a volt a legkeményebb nap. Ekkor több szovjettámadást vertek vissza, és 17 harcokcsit semmisítettek meg.^[18] A lőszerutánpótlás nagyobb részét az így kilőtt, vagy foglyul ejtett harcokcsikból szerezték be. A többi gócpont is hasonló sikert ért el. A szovjet vezetőség szerette volna bevettetni a magyar katonaságot is, de ezt Nagy Imre nem engedélyezte. Ezért a legnagyobb elismerés jár neki.

A vidék parasztsága is megmozdult és mindennemű élelemmel ellátta a harcolókat és a városok népét. E forradalom és szabadságharc a nemzet harca volt. A magyar ember helytállt, ki-ki a maga helyén. A Magyar írószövetség a körút egyik sarkára egy nagy faládát helyezett el, amelybe adományokat kértek a hősi halált haltak hozzátartozóinak megsegítésére. A láda tele volt pénzzel, de senki nem nyúlt hozzá, csak bedobta a maga adományát. A harcok alatt az üzletek kirakatablakainak üvegei is betörték, de senki nem nyúlt az áruhoz. E harcot nem a sekély anyagi érdek, hanem a nemzeti szabadság legnemesebb eszméje vezérelte.

Október 29-én a szovjet vezetőség leállította a támadást, és bejelentette, hogy kivonulnak Budapestről. Ez annyit jelentett, hogy a szabadságharc győzött. Este 20:00 óra tájban megkezdődtek a Honvédelmi Minisztérium épületében a szabadságharcosok és a Nagy-kormány között a tárgyalások. E tárgyalásokra minden gócpont elküldte saját képviselőjét. A Corvinból *Pongrátz Ödön* és „Dokit” (neve ismeretlen) küldték. A Széna térieket *Dudás József* mérnök képviselte, aki részt vett a II. Világháború kiugrási kísérletében, de e megbeszélésen erősen követelte a rákosisták félreállítását és Mindszenty bíboros szabadon bocsátását,^[19] s mert nem menekült el, a Kádár-kormány 1957 januárjában kivégezte. Kiderült, hogy a Nagy-kormány legfőbb igyekezete a szabadságharcosok lefegyverzése volt, s ha nem lettek volna gyors észjárásúak az utóbbiak között, akkor talán ez sikerült volna. Pongrátz Ödön azt mondta, hogy ő még nem hallott olyan győztes szabadságharcról, ahol a győzteseket fegyverezték le. E tárgyalásokon a szabadságharcosok határozottan kijelentették, hogy a fegyvereket csak akkor adják át a honvédségnek, amikor az utolsó szovjet katona is elhagyja Magyarországot. 31-ére megegyeztek, hogy a rend helyreállítása érdekében nemzetőrséget állítanak fel, amelyben a rendőrség és a katonaság mellett a szabadságharcosok is helyet kapnak egyenlő arányban. A nemzetőrség parancsnoka *Király Béla* ezredes, helyettese *Kopácsi Sándor* rendőrezredes lett. Nagy-kormány pedig kénytelen volt felvenni a tárgyalásokat a szovjet csapatok kivonása ügyében. A szovjet ezt nem utasította vissza, sőt az elkövetkező napokban azt hangoztatta, hogy a csapatkivonás már meg is kezdődött. Ez ekkor még nem volt más, mint diplomáciai fogás. Bár igaz volt annyiban, hogy a hazánkban állomásozó csapatokat, vagy legalábbis egy részüket valóban kivitték, de ugyanakkor Záhonynál új egységek érkeztek. A szovjet nagykövet, *Jurii V. Andropov* azzal nyugtatta magyarországi elvtársait, hogy az új csapatok a régiak kivonulását biztosítják.

Időközben a Forradalmi Munkástanácsok szerveződtek országszerte és megérkeztek a nemzetközi segélyszállítmányok repülőgépei a Ferihegyi repülőtérre. Az első gép Lengyelországból érkezett.

Október 30-án magyar katonák és szabadságharcosok szabadították ki Mindszenty bíborost a rétsági őrizetből. Másnap reggel feldíszített katonai kocsikkal vitték Budapestre. Amerre elmentek megszólaltak a harangok és az út két oldalán az örömtől könnyes szemű emberek ujjongtak. Ezen alkalomból XII. Pius pápa is üdvözlő táviratot küldött a meghurcolt és megkínzott főpaprak.

A magyar szabadságharcot támogatva, október 30-án és 31-én megmozdultak a temesvári Műszaki Egyetem diákjai is. A két napos tüntetés közel 3000 egyetemista letartóztatását eredményezte.

Mielőtt tovább lépnék, ismét egy személyes élményt kell elmondanom, mert a Kilián laktanyát is úgy mutatják be, mint a forradalom egyik fontos gócpontját, *Maléter Pál* ezredest pedig, mint a szabadságharc egyik nagy hőst. A Kilián laktanyát összemosása a Corvinnal és Maléter szabadságharcossá való előléptetése már október 29-én megkezdődött. E kérdésen csak akkor kezdtem elgondolkodni, mikor Pongrátz Gergely könyvének 1992-es magyarországi kiadása kezembe került. Az eredeti amerikai kiadáshoz e könyv végére egy rövid fejezetet csatolt, annak igazolására, hogy a Maléterről írtak megállják a helyüket, melyeket a Kilián laktanya akkori parancsnoka, *Csiba Lajos* százados Naplójában, és *Szűcs Miklós* ezredes Emlékirataiban talált közlések támasztanak alá.

Október 29-e hűvös, de szép őszi nap volt. Kimentem a Népligetbe, s mikor az Üllői út közelébe értem, láttam, hogy egy nagy tömeg tüntető halad az úton, miközben jelszavakat harsognak: „*Ruszkik haza!*” „*Nagy Imrét a kormányba!*” – és hasonlókat. Beálltam a tüntetők sorába, és magam is teljes erővel mondtam a többivel együtt. Amikor a Kilián laktanyához értünk, a tömeg megáll és valaki az élen elkezdte éljenezni: „*Maléter ezredes a Kilián hős védője!*” „*Malétert a kormányba!*” Előkerült a „*hős*” tiszti és vállra emelték. Maléter szabadkozott. Nem hinném, hogy a tüntetők között sokan lettek volna, akik Maléter nevét valaha is hallották, vagy akár ismerték volna a Kilián szerepét a forradalomban, de akkor nagyon jól, és meggyőzően hangzott. Annyi biztos, hogy Maléter csillaga,

mint üstökös ívelt a magasba. Maléter még aznap tagja lett a Magyar Köztársaság Forradalmi Honvédelmi Bizottmányának. 31-én, valamikor a délutáni órákban előléptették a Honvédelmi Miniszter első helyettesének. November 3-án pedig Nagy tábornokká léptette elő és kinevezte Honvédelmi Miniszternek.

Chicagóban, Mózsi Ferenc szerkesztésében megjelenő Szivárvány 1989. szeptemberi száma közölte Csiba Lajos százados **Napló**-ját, aki a Kilián Laktanya parancsnoka volt. Csiba a következőket írta visszaemlékezésében:

23-án „*Este 1/2 10-kor telefonált először Vörös főhadnagy kapuügyeletes a lakásomra, hogy az utcán zajongó tömeg be akar törni a laktanyába. Röviddel ezután Raffay főhadnagy telefonált, hogy már az utcán lövöldöznek is. A gépkocsit nem tudják utánam küldeni. Felhívtam Malétert a lakásán, aki közvetlen parancsnokom volt, és ezeket jelentettem Neki. Ő elküldte értem az Uri utcai riadó gépkocsit, mellyel Horváth alezredes (a helyettese) is jött és bementünk a laktanyába a munkásszálló felőli bejáraton. Akkor az udvarban már bent volt a különböző fegyverekkel hadonászó tömeg.*”^[20]

Csiba elmondja, hogy a laktanyában nem tároltak fegyvereket és lőszer, csak az őrség részére volt 10 géppisztoly és 30 pisztoly. Másnap „*délután az utcán a felkelőktől szedtük el ami volt.*” – írja Csiba.

„*Este és éjjel tűzharcba keveredtünk a felkelőkkel. A főkapunál Szabó százados, Kolmann főhadnagy és egy katona megsebesült, kórházba szállítjuk.*”^[21]

25-én „*10 óra felé megérkezett maga Maléter 5 harckocsival. Ő beállt 1 harckocsival a főkapuba. A többi a laktanya körül helyezkedett el. A kapuban álló harckocsi tüzelt a szemben levő házakra, ahonnan a felkelők lőttek.*”

Nos, ha a laktanya parancsnoksága a felkelők lefegyverzését tartotta fontosnak és feladatának, akkor nyilvánvaló, hogy a szabadságharcosok ellenséget láttak a Kiliánban. E viszony nem is változott 28-án délutánig, a harcok befejeztéig, amikor a kormány tűzszünetet rendel el, és a rádión „*A felkelőket fegyveres hazafiaknak nevezi. Ezek szerint mi fegyveres hazafiak ellen harcoltunk.*” – írja Csiba százados. A kérdés tehát az, kinek/kiknek volt érdeke Malétert a forradalom „*hősének*” kinevezni, és ennek alapján a kormányba vinni? Vajon kik lehettek az Üllői úton tüntető tömeg élén, amely tüntetés célja nyilván Maléter, mint nemzeti hős elfogadtatása volt.

Maléter partizán volt a II. Világháborúban, tehát a szovjet oldalon harcolt. Az akkor kapott szovjet kitüntetést is büszkén viselte a forradalom ideje alatt is. Pongrácz Szűcs Miklós vezérezredes **Emlékiratai** 117. oldaláról idézi Maléter szavait, melyek november 2-án a Kilián laktanyában a vacsora alkalmával hangzottak el:

„*Én a szocialista rendszer híve vagyok, nem lőttem és nem is vagyok hajlandó löni, vagy lövetni a szovjet csapatokra, amelyeknek tulajdonképpen az életemet és az egész katonai pályafutásomat köszönhetem.*”^[22] Nos, Maléter „*e hitének áldozata lett*”, mert véleményét és a szovjet rendszerhez való hűségét Rákosi négy évének minden borzalma sem változtatta meg.

Másnap este, mielőtt Maléter három társával – Szűcs Miklós vezérezredes, Kovács István vezérkari főnök és Erdei Ferenc – együtt elindult Tökölre, a szovjet katonai parancsnokságra, figyelmeztették, hogy letartóztathatják, de a volt partizán ezt a szovjet elvtársáról nem tudta, és nem volt hajlandó feltételezni, pedig november elsejétől a szovjet harckocsik ezrei és a katonák tízezrei özönlöttek Magyarországra. Ekkorra már lezárták a nyugati határt, és bekerítettek minden repteret és fontos gócpontot. De a Szovjetunióban kiképzett tisztek úgy gondolták, hogy ez mind a Nyugatnak szól. De vajon kinek, kiknek volt fontos, hogy Maléter, eme Szovjetunióknak százszázalékosan elkötelezett tiszt bekerüljön a kormányba, majd hadügyminiszter legyen?

A magyar forradalom és szabadságharcnak van nem éppen dicsőséges nyugati vetülete is. A nyugati rádiók magyarországi hallgatók részére egy évtizeden keresztül azt sugározták és sugallták, hogy tartsunk ki, s ha megmozdulunk a zsarnokok ellen, akkor számíthatunk rájuk. Ebben az Amerika Hangja és a Szabad Európa járt az élen. A Szabad Európa még a harcok ideje alatt is biztatott bennünket: „*Jön a segítség!*” „*Már a határon vannak a felszabadító csapatok!*” A valóság az volt, hogy az egyetlen államférfi, aki ezt komolyan gondolta, az Spanyolország vezetője, Frankó tábornok volt. Őt viszont az USA gyorsan leintette.

Az Egyesült Államok elnökének, Dwight D. *Eisenhower*nak a második választási hadjárata a vége felé közeledett a magyar forradalom kitörése és folyamata idején. John Foster *Dulles* külügyminiszter úr október 27-én Dallasban mondott választási beszédet. Eisenhower „indítványára” illesztette be a Szovjetunióknak szánt üzenetet: „*Az amerikai vezetőség nem tartja a kelet-európai államokat lehetséges szövetségesnek.*”^[23] Ez egy nappal később, október 26-án hangzott el, mikor a magyar szabadságharcosok a legkeményebb küzdelemben, a legnagyobb győzelmet aratták. Henry Cabot *Lodge*, az Egyesült Nemzetek amerikai nagykövete az október 28-án tartott gyűlésen szintén idézte Dulles beszédéből az előbbi álláspontot.

Charles Bohlen már említett könyvében pedig a következő olvashatjuk:

„Jó néhány fekete, nagy Zis limuzint láttak a Kremlbe menni október 29-én, mely jelezte, hogy a teljes szovjet vezetőség gyűlésezik, vagy gyűlésezett, amikor a hivatalnokokat utasították a terv kivitelezésére. Ekkor kaptam táviratot Dullestől, aki utasított, hogy sürgősen adjam át a szovjet vezetőknek, mely értelmében az Egyesült Államok nem tekinti Magyarországot és bármelyik csatlóst lehetséges katonai szövetségesnek. A távirat idézett Dulles beszédéből, melyet Dallasban mondott, és hangsúlyozta, hogy beható elemzés után a „**legmagasabb szinten**” – nyilvánvaló utalás Eisenhower elnökre – *hagyták jóvá.*”^[24]

Bohlen a távirat átadásáról a következőt írja: „Az üzenetet Hruscsovnak, Bulganyinnak és Zsukovnak még aznap délután az afgán követségen rendezett fogadáson adtam át, melyet a török nemzeti ünnep alkalmából rendeztek. Az amerikai álláspont nem volt különösebb hatással a szovjet vezetőkre. Ők már elhatározták a forradalom letörését ...”^[25] Ami 29-ét illeti, Bohlennek eme megfigyelése meg is állja a helyét, mert ekkor még a szovjet vezetők valóban a forradalom leverése mellett voltak. Mindebből az tűnik ki, az Egyesült Államok mindent elkövetett, hogy a Kreml urainak tudomására hozza; szabad az út. Uraim! Vagy elvtársak! Ahogy gondolják! Sőt, ...!?

Éppen ezért, nagyon figyelemreméltó ama határozat, amelyet a szovjet vezetők közös megegyezés alapján hoztak október 30-án, melyről a **The 1956 Hungarian Revolution: A History in Documents** című gyűjtemény tudósít. A jegyzőkönyv a Szovjet Kommunista Párt Központi Bizottságának gyűléséről és az ott elhangzottakról ad hírt, amelyen a következő vezetők vettek részt:^[26]

Bulganyin, Vorosilov, Molotov, Kaganovich, Saburov, Brezsnyev, Zsukov, Sepilov, Svernyik, Furtseva és Pospelov.

Hruscsov később jelenik meg, mert éppen a kínaiakkal beszélt a magyar kérdésről, akik ellenezték a szovjet csapatok Magyarországból való kivonását.

Felolvassák Mikoján és Szuszlov jelentését Budapestről, melyben közlik a Kreml vezetőivel, hogy a helyzet egyre rosszabb. Magyar katonákat nem mernek kivezényelni a felkelők leverésére, mert attól félnek, hogy átállnak. Nagy pedig magához kérte Andropovot, és megkérdezte, hogy milyen célból jönnek újabb szovjet csapatok Magyarországra. Mikoján és Szuszlov azt javasolja, hogy állítsák le a további csapatok beküldését, de javasolják Konyev azonnali Magyarországra küldését.

Íme néhány fontos megnyilatkozás, álláspont az elhangzottakról:

Zsukov: (Zsukov tájékoztatja az egybegyűlteket egyéb katonai helyzetről, majd a következőt mondja): *”Nagy a megtévesztés politikáját játssza (Malinyin véleménye szerint). Marsall Iván Konyevet Budapestre kell küldenünk.”* (Ekkor jön be Hruscsov, és tájékoztatja a jelenlévőket a kínaiakkal történt tárgyalás eredményéről, mely szerint miután Hruscsov felvázolta a valós helyzetet, a kínaiak is beleegyeztek a csapatkivonásba. A tárgyalás hangvitele megváltozik.)

Hruscsov: *„Egy Kiáltványt kell még ma megfogalmaznunk a Népi Demokratikus országokból való csapatkivonásról, ...”*

Molotov: *„Még ma egy felhívást kell írunk a magyar néphez, hogy késedelem nélkül kezdődjenek meg a tárgyalások a csapatok kivonásáról.”*

Vorosilov: *„Előrelátónak kell lennünk. Meg kell fogalmaznunk egy kiáltványt, nehogy súlyos helyzetbe kerüljünk.”*

Sepilov: *„Nem kell felhívást intéznünk a magyarokhoz. Mi a be nem avatkozást támogatjuk. A magyar kormánnyal kötött egyezmény alapján készek vagyunk a csapatainkat kivonni.”*

Zsukov: Egyetért Sepilov elvtárssal. *„Csapatainkat ki kell vonnunk Budapestről, sőt ha kell Magyarországból is.”*

Furtseva: *„Egy általános kiáltványt fogadjunk el, és ne egy felhívást a magyarsághoz.”*

Saburov: Egyetért a kiáltvánnyal és a csapatkivonással. *„Lehetetlen a nép akarata ellenébe vezetni.”*

Hruscsov: *„Mindnyájan egyetértünk. Az első lépés a Kiáltvány előterjesztése.”*

Hruscsov: *„Két lehetőség van. Katonai megoldás – megszállás. Békés megoldás – csapatkivonás, valamint a tárgyalás.”*

Molotov: *„Ki kell nyilvánítanunk a viszonyunkat az új kormánnyal. Mi tárgyalásba lépünk a csapatok kivonásáról.”*

A Kiáltványt megírták, amelyet megküldtek az illetékes kormányoknak, és amely megjelent 31-én a Pravdában. Úgy nézett ki tehát, hogy csoda történt, a szovjet vezetőség elhatározta a csapatok Magyarországból, sőt a másik csatlós-országokból való kivonását is tárgyalások útján. Még egy nagyon fontos eseményt is meg kell említeni, ami a szovjet vezetőséget eme elhatározásra készítette.

Csonka Emil **A forradalom oknyomozó tanúi** című könyvében arról ír, hogy a vidéki városok vezetői és a forradalmi tanácsok tárgyalásokat kezdtek a szovjet helyőrségek parancsnokaival az

egymást meg nem támadás ügyében, és nem eredménytelenül. Írja például, hogy Győrben megegyeztek Schwarz ezredessel, hogy a szovjet egységek semlegesek maradnak. Eképp nyilatkozott az ezredes, melyet a győri rádió október 28-án reggel 9 óra előtt közölt: „*Jogosnak tartom a magyar nép megmozdulását az elnyomó vezetőkkel szemben.*”^[27] Tudott az is, hogy a szovjet katonák, sőt tisztek is, fegyverrel a kézben a magyar oldalra álltak. A szabadságharcosok a szovjet katonaságtól fegyvert, lőszert és még benzint is tudtak vásárolni. Szuszlov október 28-án jelenti Magyarországról, hogy a magyar halottak száma 350, a sebesülteké 3000. A szovjet veszteség 600 halott. Nem esik szó, hogy hány harcocsit vesztek, de számuk tekintélyes lehetett. Nem csoda tehát, hogy a szovjet vezetőség elvesztette magabiztosságát.

Nos, akik a Szovjetunió szétesésének okait keresik, azok tartsák szem előtt az imént leírtakat, a folyamatot, amely 1945-ben kezdődött, akkor, amikor a politikai órákon marxizmussal-leninizmussal megtöltött fejű szovjet katonák és polgárok milliói Kelet-Közép-Európa földjére tették lábukat. Amikor felismerték, hogy nem a földi paradicsomban élnek. Ennek első nagy megnyilvánulása éppen Magyarországon történt 1956-ban.

Úgy tűnik, hogy a kiáltvány nagyon meglepte az USA elnökét, Dwight D. *Eisenhower*t is, mert szükségesnek tartotta, hogy október 31-én elhangzott rádió és televízió beszédben ismét biztosítsa a Szovjetuniót, hogy „*Az Egyesült Államok nem tekinti sem a lengyel, sem a magyar vezetőséget lehetséges katonai szövetségeseinek.*”^[28] Na, de mi volt a gond a lengyel kormánnyal? Úgy tűnik a lengyel kormány azért nem volt elfogadható, mert annak a korábban bebörtönzött, majd szabadult Wladyszláv *Gomulka*t október 19-én megválasztották a párt első titkárának, akinek az volt a bűne, hogy megkezdte a párt sztálinistáktól való megtisztítását, és igyekezett lehetőleg minél több függetlenséget kivívni a Szovjetuniótól. De vajon miért nem volt elfogadható ez az USA-nak, és miért volt fontos mindezt a szovjet tudomására hozni, akkor, amikor a szovjet vezetőség már elhatározta – tárgyalások útján – a csapatok Magyarországból való kivonását? A Kiáltvány 31-én jelent meg a Pravdában. Moszkva és Washington között nyolc (8) óra különbség van. Ha mondjuk a Pravda reggel nyolc órakor jelent meg, akkor Washingtonban még csak éjfél 12 óra volt. Tehát bőven volt idő, hogy Eisenhower elnöknek beszámoljanak a moszkvai eseményekről, még akkor is, ha netán erről a titkosszolgálat nem értesítette volna.

A legtöbben a magyar szabadságharc leverésének okát a Szezei-csatorna ügyében kirobbant angol-francia-izraeli támadásban keresik. Ez nem mutatkozik igazolhatónak, hiszem a támadás október 28-án történt, és Amerika nyomására néhány napon belül be is fejeződött. A szovjet kiáltványt pedig 30-án fogalmazták, és 31-én közölték a Pravdában. A Szovjet Kommunista Párt Központi Bizottságának 28-án tartott ülésén Hruscsov még meg is jegyezte: „*Az angolok és franciák nagy bajban vannak Egyiptomban. Nem engedhetjük meg, hogy mi is hasonló helyzetbe kerüljünk.*”^[29] Ezek szerint a szezei eseményeknek nem volt köze a magyar forradalom leveréséhez. De akkor mi okozta a 30-ról 31-re történt 180 fokos fordulatot?

Amint az előzőekből láthattuk, Amerika nyilvánosan és sorozatosan biztosította a Szovjetuniót, hogy lényegében szabad kezét ad, és ezt még a nagykövet által személyesen átadott üzenettel is alátámasztotta. Tegyük fel azonban, hogy Bohlen úr nem 29-én, hanem 31-én adta át az üzenetet. Vagy nem is 29-én, hanem 31-én kapta a táviratot. Lehet, hogy a nagykövet úr szépít a hazája javára, mert például egy szót se ejt a Kiáltványról. Nehéz elképzelni ugyanis, hogy Bohlen úr ne emlékezne arra, hogy ama bizonyos távirat a Kiáltvány megjelenése előtt vagy után érkezett. E Kiáltvány ugyanis nem közönséges kiáltvány volt, és 31-e se közönséges nap volt. 31-én, mikor a nagykövetség megkapta a Pravdát, és Bohlen úr elolvasta a Kiáltványt – amely ugyan a diplomácia nyelvezetén íródott, egy jó adag kommunista zsargonnal, minden bizonnyal ő volt az, aki azonnal értesítette az amerikai külügyminisztériumot. Ezért került volna sor Eisenhower rádió és televízió beszédére? A szovjet vezetőségnek pedig milyen előnye lett volna a határozat Kiáltványban való közzétételéből, ha a szabadságharc leverését már elhatározták és azt csak félrevezetésnek szánták? Azt el lehetett volna intézni a diplomácia és a sajtó útján is, mint ahogy meg is tették az előző napokban. Ha nem a távirat, akkor mi okozta a száznyolcvan fokos fordulatot 18 órán^[30] belül? Egyébként is, miért volt szükség a táviratra?

Ha nem a távirat, ha nem a szezei válság volt a szabadságharc leverésének oka, akkor mi más lehetett? Elképzelhető, hogy a bársonyszékes szivarfüsttel teli szobában döntöttek a szabadságharcról, a magyar jövőről?

W. Cleon *Skousen* 16 évig szolgált az FBI-ban, majd 4 évig volt Salt Lake City rendőrfőnöke, és 10 évig volt igazgató-szerkesztője a **Law and Order/ Törvény és rend** című rendőrfolyóiratnak. A **The Naked Capitalist/A meztelen kapitalista** című könyvében a következőt írja:

"Dodd dr. (Az USA kommunista pártja országos bizottságának egyik tagja) azt állítja, hogy csak közvetlenül a II. Világháború befejezése után döbbsen rá először egy rejtélyes tényre, a legfelsőbb

vezetőség létezésére, mikor az USA kommunista pártjának nehézségei voltak, amelyre azonnali és létfontosságú utasítást kellett volna kapni Moszkvából. Az amerikaiak tudomására hozták (Moszkvából), hogy bármikor, hasonló életbevágó ügyek adódnak, lépjenek érintkezésbe a Waldorf Tower épületében található három megnevezett személy valamelyikével. Dodd dr. megjegyezte, ha a párt utasítást kapott e három személy valamelyikétől, azokat Moszkva mindig jóváhagyta.

Dodd doktort az zavarta leginkább, hogy az urak egyike se volt orosz. Még csak kommunisták se voltak. Mind a három nagyon gazdag amerikai milliomos volt."

Elképzelhető, hogy ezen úriemberek tanácsát nemcsak Moszkvában, hanem Washingtonban is elfogadták?

Október 31-én Hruscsov nyitotta meg és vezette le a tanácskozást, amely nagyon rövid volt. Nem volt ingadozás, bizonytalankodás. Az USA táviratban tisztázta álláspontját. Saburov volt az egyetlen, aki kitartott az előző napi határozat mellett. Marsall Zsukov kiadta a parancsot, és a szovjet csapatok előzönlítették Magyarországot. Azonban, nehogy Moszkvában kételkedjenek az Egyesült Államok jóindulatában, a külügyminisztérium újabb táviratot küld november 2-án Titónak, akkor, amikor jugoszláv diktátor Brion szigeten tanácskozott Hruscsovval és Malenkovval. E táviratból Michael A Feighan, az Egyesült Államok képviselője 1960-ban iktatta be a **Kongresszusi Naplóba** (Congressional Record) a következőt:

„Az Egyesült Államok kormánya nem jó szemmel néz olyan kormányokra, amelyek nem barátságosak a Szovjetunióval, a Szovjetunió határán.”^[31] Nem tudok róla, hogy eme táviratok teljes szövege valaha is nyilvánosságra került volna.

Eme sorsdöntő napokban volt egy másik emlékezetes sajtótájékoztatója is az amerikai elnöknek, amikor többek között a következőt mondta: „Az Egyesült Államok sem most, sem a múltban nem javasolt (biztatott) nyílt forradalmat egy védtelen társadalomnak, olyan hatalom ellen, amely ellen nem győzhet.”

Oh! Yeah? – mondaná az amerikai. Amolyan kézmosás, mint kétezer évvel ezelőtt?

1985-ben az American Broadcasting Corporation (ABC) két alkalmazottja, Ted Koppel és Peter Jennings egy helyzetjelentést állított össze az elmúlt 40 év nagy hatalmi politikájáról, a II. világháború után ránk köszöntött „hidegháborúról”. Szó esett az 53-as berlini lázadásról, a lengyelről és természetesen a magyarról is. Richard M. Nixon – 1956-ban helyettes elnök, 1968-1975 között elnök – 1985-ben a következőt nyilatkozta a magyar forradalomról:

„Tragédia volt, amely tragédiához mi is hozzájárultunk. Hozzájárultunk, mert olyan rádióműsorokat sugároztunk, amelyek lázadásra hívták fel a magyarságot. Úgy gondolom, hogy sokaknak az volt a benyomása, hogy a segítségükre jövünk. Nagyon nehéz határozat elé állította Eisenhower, hogy ne tegye. De ő felmérte a helyzetet, és látta, hogy a Szovjetuniónak óriási előnye van a hagyományos hadászatot illetően, abban a közegben. Mi lehetett volna a mi válaszuk? Moszkva bombázása? Eisenhowernek kellett határozni, és ő úgy határozott, hogy nem lenne meggyőző a fenyegetés.”

Lehetséges! De miért volt szükség a táviratokra?

November 3-án délután már szürkülni kezdett, mikor az Erzsébet-hídon Buda felől Pest felé mentem. A híd közepén lehettem, mikor arra lettem figyelmes, hogy az Országház tetején megmozdult a hatalmas vörös csillag és a mélybe zuhant.

Másnap, vasárnap hajnalban tűzérési ágyúk dőreje ébresztette a főváros alvó népességét. A honvédelmi miniszter és vezérkari főnöke szovjet letartóztatásban van. Nincs az országban egy felelős beosztású főtiszt, aki riadóztatná a magyar honvédséget. Itt ismét a Szovjetunióban történt kiképzés győzedelmeskedett. De talán jobb is, mert ekkor már a silányan felszerelt és kiképzett katonaságnak a leghalványabb esélye se lett volna. Főleg ha figyelembe vesszük, hogy Nyugatától támogatást úgysem kaptunk volna.

A hősi halottak számát illetően különböző számok vannak forgalomban. A legjobb becslések szerint 2600 lehetett a számuk, de ettől inkább több. Az eddig kiderítettek szerint a megtorlás éveiben 341 – más forrás szerint 356 – személyt akasztottak fel. Neveik a Pongrátz Gergely alapította Kiskunmajsai 56-os Múzeumban, fekete márványtáblára vannak bevésvé. A kiskorúakat 18. születésnapjukon végezték ki. Az utolsót 1961 nyarán, ami jellemzi a kommunista Kádár-rendszer könyörtelen kegyetlenségét. 35 000 személyt vádoltak be, ebből 26 000-t tárgyaltak, melyből 22 000-t ítélték el. További 13 000 embert kényszermunkatáborokba vittek. Figyelembe kell venni ama tényt is, hogy emberek százai, ha nem ezrei tűntek el nyomtalanul, akik holléte után nem volt tanácsos érdeklődni. Nyugatra kb. 200 000 ember menekült. Hatalmas érvágás volt ez a magyarságnak. Ha figyelembe vesszük az előzőekben felvázoltakat, és azt, hogy a szabadságharc leverése után megtörtént a visszarendeződés, amely az elkövetkező 36 évben felmorzsolta a magyarság egyébként is

zilált nemzeti önismeretét és önbecsülését, akkor veszteségnek mondható az is, hogy megtört ama kibontakozási folyamat, amely hosszútávon elfogadhatóbb életkörülményeket eredményezett volna.

50 év távolából fejet hajtunk a **pesti srácok** emlékének, akik a magyarság szabadságáért és függetlenségéért áldozták életüket. Nevüket vérükkel írták be a magyar történelem aranylapjaira.

Oak Forest, 2006. január 20-án.

Forrásmunkák

Békés, Csaba – Byrne, Malcolm – Rainer, János M. The 1956 Hungarian Revolution: A History in Document.

Central European University Press. Budapest – New York, 2002.

Bohlen, Charles E. : Witness to History: 1929-1969. W. W. Norton & Company, INC. New York, 1973.

Csiba Lajos : Napló, Szivárvány. 1989. szeptember.

Csonka Emil : A forradalom oknyomozó története: 1945-1956. Veritas, München, 1981

Görbedi Miklós : Szögesdrótok mögött a Sajó völgyében. Magyar Ciszterci Diákok Szövetségének Egri Oszt.

Pongrácz Gergely : Corvin köz 1956. A szerző kiadása. 1982 – 1992.

Szalay Róbert : 1956 A forradalom igaz története.

Szűcs László : 1956 A debreceni civis városban. Budapest. 2005.

A magyar forradalom és szabadságharc a hazai rádióadások tükrében. Free Europe Press. New York.

Veres Péter és Radics Géza magánlevelezése.

Congressional Record

PROCEEDINGS AND DEBATES OF THE 86th CONGRESS, SECOND SESSION

For all too long we have been on the defensive. Our nation has grown weary of simply reacting to Communist actions. We have too often been second best in international political situations which demanded nothing short of unquestioned victory.

The summit conferences were initiated by the Russians. They needed a world propaganda platform and rigged the agenda to advance their evil purposes. We reacted to their initiatives, accepted the substance of their agenda rigging and ended up on the short and rather dirty end of the stick.

Personal diplomacy was initiated by Khrushchev as a means of securing a cloak of hardly needed respectability. He arranged official visits to free countries and world tours for himself in order to demonstrate his contempt for the leaders of the free world. The State Department harangued and maneuvered President Eisenhower into this Russian bear-trap which, when sprung, found the subversive agents of Khrushchev showing contempt for President Eisenhower in Japan.

Khrushchev proclaims that the Monroe Doctrine no longer exists because the new Russian ruling class refuses to recognize its claims. By this he means that the entire world is his bowl of cherries and he will pick the cherry he feels is ripe, regardless of in whose orchard it grows. What a contrast this is to the action taken by our State Department "Soviet Experts" at the time of the Hungarian Freedom Revolution. You will recall the revolution broke out on October 23, 1956, and that by October 28, the Hungarian patriots had rid their country of the Russian oppressors. A revolutionary regime took over and there was a political hiatus for 8 days. The State Department, allegedly concerned about the delicate feelings of the Communist dictator Tito, sent him the following cabled assurances of our national intensions in the late afternoon of Friday, November 2. ***"The government of the United States does not look with favor upon governments unfriendly to the Soviet Union on the border of the Soviet Union."***

It was no accident or misjudgment of consequences, which led the impartial Russian Army to reinvade Hungary at 4 a.m. on the morning of November 4, 1956. The cabled message to Tito was the go ahead signal to the Russians because any American school boy knows that Tito is Moscow's Trojan Horse. It took less than 48 hours for him to relay this message of treason to his superiors in the Kremlin. All the world knows the terrible consequences of that go ahead signal. This act of infamy was buried in the notice of the 1956 presidential campaign and the moral revolution, which followed in the wake of our failure to respond to the freedom call in captive Hungary. As we approach the promised new era in the conduct of our

international affairs, I suggest the time is opportune for a full scale, bipartisan congressional investigation of the infamy. The world provides an appropriate answer to Khrushchev's rejection of the Monroe Doctrine

- [1] Szögesdrótok mögött a Sajtó völgyében. 14. oldal.
- [2] Szögesdrótok mögött a Sajtó völgyében. 73. oldal.
- [3] A History in Documents. 15. oldal.
- [4] A History in Documents. 17. oldal.
- [5] A History in Documents. 14. és 21. oldal.
- [6] A History in Documents. 19. oldal.
- [7] A History in Documents. 19. oldal.
- [8] A History in Documents. 16. oldal.
- [9] A History in Documents. 62. oldal.
- [10] Witness to History. 358. oldal.
- [11] A forradalom oknyomozó története. 381. oldal.
- [12] Witness to History. 367. oldal.
- [13] Veres Péter és Radics Géza magánlevelezése.
- [14] History in Documents. XXXV. Oldal.
- [15] A forradalom oknyomozó története. 383. oldal.
- [16] History in Documents. XXXVI. Oldal.
- [17] Corvin köz 1956. 93. oldal.
- [18] Corvin köz 1956. 74. oldal.
- [19] A forradalom oknyomozó története. 426. oldal.
- [20] Csiba Lajos: Napló. 65. oldal.
- [21] Csiba Lajos: Napló. 66. oldal.
- [22] Corvin köz 1956. 263. oldal.
- [23] History in Documents. Page XXXIX.
- [24] Witness to History. 412-413. oldal.
- [25] Witness to History. 413. oldal.
- [26] A History in Documents, 295-299 oldalak.
- [27] A forradalom oknyomozó története. 417. oldal.
- [28] History in Documents. XLI. oldal.
- [29] History in Documents. 268. oldal.
- [30] Veres Péter és Radics Géza magánlevelezése.
- [31] (46)Congressional Record, Volume 106, Part 14, Eighty-sixth Congress, Second Session, 31 August, 1960. 18785.